

A Trianon-szindróma

Semmi lázadás. De semmit sem engedni...

Hamvas Béla

1920. június 4-én a versailles-i kastély parkjában álló Nagy Trianon-palota dísztermében írta alá a magyar kormányküldöttség az I. világháborút lezáró és egyben a történelmi Magyarország megszűnését jelentő békeszerződést. E naptól kezdve Magyarország területe 283 ezer négyzetkilométer helyett 93 ezer négyzetkilométerre, lakosainak száma pedig 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent. Mi történt? Mi vezethetett ide? Mi volt, mi lebegett az a bűn, amelyre ilyen súlyos büntetés volt a válasz.

MARGARET MACMILLAN történész, Torontó (Kanada): Általában azt szokták mondani, hogy a Párizs környéki békerendszer nem más, mint egy csapat rövidlátó és buta férfi által hozott rossz döntéssor. Ezek a nagyon elhibázott döntések pedig nagyon egyenes úton a II. világháborúhoz vezettek. Lehet, hogy tévedtem, de bennem egyre erősebbé vált az a meggyőződés, hogy nem is hoztak e politikusok annyira rossz döntéseket. Sőt, sok esetben, az adott pillanatban, a lehetséges legjobb döntéseket hozták. Ám a körülmények nem tették lehetővé, hogy tartós béke szülessen. A mélyben megbúvó kérdés tehát az, hogy a békekonferencia döntései valóban megelőlegezik-e 1939 gyászos eseményeit? A létrehozott új „békerendszer”, a „békemű” működőképes is lehetett volna, ám egy sor esemény is közrejátszott abban, hogy idővel megbukott. A húsz év eseményei közül ilyenek tekinthetjük Hitler hatalomra jutását Németországban.

ABLONCZY BALÁZS történész: Mit tudunk az egyes nagyhatalmak világháborús terveiről, egészen konkrétan Közép-Európára vonatkoztatva? Milyen elképzelésekkel indult háborúba Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország?

ROMSICS IGNÁC történész: Távlati célok és pillanatnyi hadicélok kombinációjáról volt szó. Tehát először is mindkét fél: a Központi Hatalmak és az antant is meg akarta nyerni a háborút. Hogy lehet megnyerni egy háborút? Úgy lehet megnyerni, ha technikai fölényben vagyok, és emberfölényben vagyok. Hogyan lehet emberfölényre szert tenni? Úgy, hogy új szövetségeket szerzek. Hogyan lehet új szövetségekre szert tenni? Úgy, hogy valamit ígérek nekik. Mit legegyszerűbb ígérni? Az ellenfelem területéből, természetesen. És ez 1914 végétől zajlik is. Így léptetik be Olaszországot az I. világháborúba 1915-ben annak ellenére, hogy korábban Olaszország a Központi Hatalmakhoz tartozott, és a Hármasszövetség tagja volt. De Dél-Tirolért, az Isztriáért és az Észak-Dalmát területekért 1915-ben Olaszország már az

---

A Magyar Televízióban 2006-ban sugárzott sorozat szerkesztett változata. Rendezte Szakály István.

ellenfélhez csatlakozott. Úgyszintén Szerbia. Ha Szerbia nem kapja meg azt az ígéretet már 1914 őszén, hogy a háború után lehetőséget kap egy nagy délszláv állam létrehozására, amit majd Belgrádból fognak irányítani, akkor nagyon valószínű, hogy sokkal kisebb elszánással vagy hősiességgel védekezett volna előbb szerb területen, majd 1916 végétől Korfun, illetve jönnek vissza azt követően is. A szerbek ugyanis nem adták meg magukat, nem tették le a fegyvert, eltérően másoktól. Bízta az említett ígéretekben. A románok esete mást mutat, két évig habozik a román politikai vezetés, hogy melyik oldalon lépjen be? Ki ígér többet? A román politikának Besszarábia is fontos volt, amit minden további nélkül meg tudott kapni a Központi Hatalmaktól. De még fontosabb volt neki Erdély, amelyet viszont a Központi Hatalmaktól nemigen remélhetett. Még ha Berlinben volt is erre hajlam, de Tisza István ennek ellent tudott mondani, és a budapesti politika is. Szentpétervártól viszont, minden további nélkül, remélt támogatást. Végül, 1916 nyarán úgy ítélte meg a román politika – a Bruszilov-offenzíva nyomán, amely egy nagy orosz előretörés volt, s úgy látszott, az antant fogja megnyerni a háborút –, hogy az antant oldalán lépünk be a háborúba annak fejében, hogy győzelem esetén meg fogjuk kapni Erdélyt, Máramarost, Partiumot, sőt a Bánság jelentős részét is.

ABLONCZY BALÁZS: Az I. világháborút megelőzően hogyan néztek ki a nagyhatalmi koncepciók, közelebbről az Osztrák–Magyar Monarchiával kapcsolatosan? Mit gondoltak erről a nagyhatalmak?

ORMOS MÁRIA *történész*: Azt hiszem, hogy erről gondolkodtak a legkevésbé, mert ami izgatta őket, az tulajdonképpen Németország volt. A nagyhatalmak körében egyetlen egy volt, amelyik komolyan foglalkozott már a háborút megelőzően ezzel a térséggel úgy, mint a további terjeszkedési lehetőséggel vagy terrénnummal, ez Oroszország volt. Oroszországnak voltak különböző – diplomáciai bizonyítékok, akták, iratok igazolják ezt – elképzelései azt illetően, hogy Románia és Szerbia támogatása révén – amelyeket ilyen hűbérbirtokként kezelhet majd – további lehetőségekhez jut ebben az övezetben. Ami, mondjuk, Franciaországot és Nagy-Britanniát illeti, őket ez a terület csak annyiban érdekelte, hogy ez voltaképpen egy német szövetségi állam, amellyel a fronton számolni kell, de a háborút megelőzően sem az egyiknek, sem a másiknak konkrét elképzelései, politikában elfogadott határozatai, célképzetei nem voltak. Az egy más kérdés, hogy mind az egyik, mind a másik esetben, már a háborút megelőzően is, voltak halvány kapcsolatok, tekintettel arra, hogy azért több francia – főleg franciák, az angolok sokkal kevésbé – járt a Monarchia területén, ahol emberi kapcsolatok alakultak ki. Például közismert, hogy Clemenceau rendszeresen járt Karlsbadba, ahol Rudolf trónörökösbe szinte „beleszerelmesedett”, és hát mondjuk ki, azt hiszem ő volt Európában az egyetlen, aki leginkább megsiratta a trónörökösöt. Vélhetően, többek között azért is kedvelte őt, mert Rudolfnak voltak elképzelései a Birodalom átalakítására.

Nem Ausztria–Magyarország miatt robbant ki az I. világháború. Annak ellenére sem, hogy Bécs küldte azt a bizonyos ultimátumot Belgrádnak, mert ettől a pillanattól kezdve még az egészet el lehetett volna simítani. Végeredményben egy malórról volt szó, amiért nem a szerb állam volt elsősorban a felelős, még ha

ilyesfajta különböző kombinációk és feltevések meg is fogalmazódtak. De hogy nem simították el sem az egyik, sem a másik oldalon, az egészen más, messzebb menő ellentétekben gyökerezett. Így, mondjuk ki, a francia–német viszonylatban, a revánspolitikában francia oldalról. Brit–német viszonylatban pedig nem is annyira a gyarmati vetélkedés miatt, mint inkább amiatt az idegesség, félelem, bizonyos értelemben akár még azt is mondhatom, hisztéria miatt, amelyet a német ipari és kereskedelmi fejlődés dinamizmusa váltott ki a kereskedelmi, ipari és egyéb brit körökben. Ehhez aztán még hozzájöttek a német gyarmati igények is, amelyek szintén nem voltak kellemesek. Következésképpen nagyon sok oka volt a háború kitörésének, de legkevésbé Ausztria–Magyarország, amely miatt csak fölpörögtek az események.

ROMSICS IGNÁC: Az egész európai, vagy azt mondhatjuk, a világpolitikának kulcskérdése vagy a problémája nem is annyira a Monarchia volt természetesen, hanem Németország. A Monarchia ennek függvényében jelentette ezt vagy azt. Miután az I. világháború alatt, s különösen 1918-ra, a Monarchia és Németország között egy nagyon szoros katonai és politikai együttműködés alakult ki, joggal lehetett föltételezni azt, hogy a háború után ez még szorosabbá válik, amiből az következik, hogy – egy Berlin–Bécs–Budapest-tengelyre épülve – kialakulhat a Mitteleuropa, amit egyébként a német gondolkodók le is írtak, és amely úgy dominálta volna Európát – talán az Atlanti-óceántól az Urálig –, amely már világpolitikai kihívást jelentett volna nem csupán Nagy-Britannia, hanem az Egyesült Államok szempontjából is. Ezért, stratégiai megfontolásokból, a háború végére fölülkerekedett az az álláspont, hogy a nemzetiségi elvet kell előnyben részesíteni, s a Monarchia helyén azt az „államelrendezőési” koncepciót kell támogatni, amelynek a pillérein új, homogénebb, kisebb és általunk majd befolyásolható államok születnek. Először a cári Oroszországban vált egyértelművé az, hogy a Monarchiával, mintegy jövődő államalakulattal, nem számolnak, hanem helyette valamiféle olyan fragmentált állami struktúrát, töredezett állami struktúrát kívánnak létrehozni, amelyet Szentpétervárról könnyebb lesz majd befolyásolni.

ABLONCZY BALÁZS: Oroszországnak, amellet, hogy a balkáni kisállamok fölött valamiféle függő viszonyt vagy protekturátust képzelt el talán a későbbiekben, a Monarchiával kapcsolatban milyen geostratégiai igényei voltak?

ORMOS MÁRIA: Ha ott tartunk, hogy „Románia támogatása”, akkor az ugye Erdélyt jelenti. Ha hozzáteszük, hogy Pétervár mögötte áll a szerb elképzeléseknek, akkor az pedig jelenti az egész délszláv vidéket nyilvánvalóan. Bulgáriáról külön nem kell beszélnünk, mert az nem érinti Ausztria–Magyarországot, és az egy külön téma volt onnan nézve is, amire szintén igényt tartottak, és ez váltakozó, hullámzó körülmények között hol sikerült, hol kevésbé sikerült. Lévén, hogy Bulgária végül a háború alatt a Központi Hatalmak oldalára áll, ez evidenciává teszi, hogy akkor ott is lehet keresnivaló, amennyiben Oroszországnak sikerül végig kitartania a háborúban az antant oldalán. Voltaképpen Ausztria–Magyarországot 1914-ben a nyugati hatalmak részéről nem fenyegeti veszély. Mint

tudjuk, akkor sem fenyegeti veszély, amikor Amerika s maga Wilson elnök úgy dönt, hogy a diplomáciai és anyagi támogatást kibővítve, katonai támogatást is nyújt. Hiszen a wilsoni elvek, az Osztrák–Magyar Monarchia átalakítására, föderatív állammá tételére irányulnak. Nem volt Európában még egy olyan állam, amely ezt a kérdést legalább azon a szinten fölvetette és megpróbálta volna kezelni, mint éppen Ausztria–Magyarország. Nem véletlenül. A sok nemzetből álló és ráadásul még nemzettöredékeket is tartalmazó államban ez a probléma már a XIX. század derekán, sőt valamivel hamarabb is abszolút érezhetővé válik. Tehát nem lehet lesöpörni az asztalról. Mondjuk, úgy jelenik meg, csak itt sok színben és sok nép-nemzet követelményeként, mint mondjuk Nagy-Britanniában az ír kérdés. Katonai erővel verik le az ottani próbálkozásokat, a Monarchiában ezzel szemben a XIX. század végétől már komoly politikai erők vannak, amelyek e mellett tesz le a garast, és erről gondolkodnak. Említettem Rudolfot, de az ő halála után a másik, őt követő trónörökös, Ferenc Ferdinánd is egy egész kört tud maga mellé gyűjteni, cseh, szlovák, román, horvát, szlovén politikusokat, akikkel voltaképpen a föderatív átalakítás módozatairól tárgyal. Sohasem dolgozott ki, mondjuk, egy véglegesnek vagy egyáltalán benyújthatónak nevezhető tervezetet, tehát nem lehet tudni, hogy mi mellett kötötte volna le magát. És hát ez már sose derülhetett ki, miután, vélhetően éppen ezért, meggyilkolták. Tudniillik ha szerb nagyhatalmi igényeknek valami útjába állt, akkor az pont egy ilyen föderáció volt.

ABLONCZY BALÁZS: Amikor 1914. június 18-án Szarajevóban meggyilkolták Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét, voltak, akik pontosan tudták, hogy ez az esemény mit jelent, mások nem voltak teljesen tisztában ennek a jelentőségével. De egy biztos, később mindenki emlékezett arra a napra, hogy történetesen akkor, amikor megtudta a hírt, mit csinált.

Több mint egyhónapos diplomáciai harc kezdődött a kulisszák mögött, amelyek során a bécsi kormánykörök megpróbálták meggyőzni Tisza István miniszterelnököt arról, hogy mindenképpen fogadja el azokat a rendkívül kemény feltételeket, amelyeket a Monarchia támasztott Szerbiával, a merénylet vélt felbujtójával szemben. Tisza a legvégsőig ellenállt, és csak az utolsó pillanatban adta be a derekát. A mai napig sem tudjuk, hogy tulajdonképpen miért.

1914. július 28-án az Osztrák–Magyar Monarchia hadüzenetével kezdetét vette a négy éven keresztül tartó elképesztő öldöklés, amely az európai történelemben addig soha nem látott emberveszteséget okozott. Magyarország több mint félmillió halottat és több százezer sebesültet és még több hadifoglyot veszített.

ROMSICS IGNÁC: A történelmi Magyarország soknemzetiségű állam volt. Ami azt jelenti, ha Horvátország nélkül számoljuk, akkor a magyar lakosságnak az aránya alig érte el az 54 százalékot, hogyha pedig Horvátországgal együtt számoljuk, akkor a magyar lakosság aránya az 50 százalékot sem érte el. A magyarok mellett jelentős számban éltek románok, kb. 16 százalékban és 10–10 százalék körüli arányban szlovákok, azontúl németek és persze délen szerbek, illetve horvátok is, ismétlem, ha Horvátországot is beleszámoljuk. Ha ránézünk a történelmi Magyarország etnikai térképére, akkor azt látjuk, hogy a középső törzsterületet,

vagyis valamivel nagyobb területet, mint a mai Magyarország, döntően magyarok lakták. De az ezen kívüli területeket, tehát az úgynevezett Felvidéket, Erdélyt, Bácskát és Horvát-Szlavóniát döntően nem magyarok lakták. Amikor nemzetiségről beszélünk, akkor tulajdonképpen mindig egy politikailag tudatos réteget azonosítunk egy kulturális közösséggel. Ahogy a magyarok esetében, úgy a nemzetiségek esetében sem mondhatjuk azt, hogy a román hegyi pásztoroknak voltak különböző elgondolásaik Magyarország jövőjéről, hanem a politikailag tudatos nemzetiségi csoportoknak és eliteknek voltak. Ezek a törekvések már a XIX. század közepén megmutatkoztak, és '48/49 idején, akár a horvátokat nézzük, akár a szerbeket, a románokat és részben a szlovákokat is – ez egy területi, politikai autonómiára vonatkozott a történelmi Magyarország határain belül. A későbbiekben persze ezek a remények még inkább növekedtek, de hát ezt a hazaárulás veszélye nélkül hangoztatni nemigen lehetett. Vagyis azt mondhatjuk, hogy a történelmi Magyarországon belüli nemzetiségek az I. világháborúig általában területi politikai autonómiát követeltek maguknak, ahogy ez az 1895-ös nemzetiségi kongresszusnak a követeléseiből is kiderült.

JOHN C. SWANSON *történész, Utica, EDU (USA)*: Sokszor lehet olvasni dokumentumokban ilyeneket, hogy „német ajkú magyarok” vagy „szlovák ajkú magyarok”, ami azt sugallhatja, hogy itt mindenki magyar volt. Valahogy az az ember érzése – főleg ha idegenből jött –, hogy egy nagy magyar család élt a történelmi Magyarországon még akkor is, ha nem mindegyikük beszélt magyarul. Ugyanakkor volt egy erős magyarosítási törekvés, vagyis annak erőszakolása, hogy akkor lesz valaki igazán magyar, ha elhagyja korábbi anyanyelvét, felhagy korábbi kultúrájával, ami nem a magyar volt. Ekkor született ez a fogalom: „etnikai magyar”, egyébként sok későbbi ellentét forrása. Itt van mindjárt az iskola kérdése. A politikusoknak tudomásul kellett volna venniük, hogy ez nem mindenkinek tetszik, mármint vannak olyanok is az országhatáron belül, akik nem tudnak, nem akarnak magyarok, „csak” magyarok lenni. Vagyis van egy nemzet, abban vannak nemzetiségek is. Ez egy nagyon szép liberális gondolat lett volna, de helyette jött az etnikai gondolat, persze nem csak Magyarországon, mindenhol Európában.

ABLONCZY BALÁZS: Melyek voltak azok a lépések, amelyek az antanthalmakat arra indították, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiát föl kell számolni?

ROMSICS IGNÁC: Azt gondolom, hogy az első fontos dolog a cári birodalomnak a bukása és a bolsevista forradalom, vagy másképpen fogalmazva, az a káosz volt, amely az orosz területeken kialakult. Ezzel párhuzamosan a Monarchia és Németország között kialakul egy olyan szoros együttműködés, amely perspektivikusan vámuniót és katonai-politikai szövetséget rejt magában. Plusz már jól látható volt a lengyel, belorusz, balkáni, ukrán területeknek a dominálása is. Erre az időszakra megverik Romániát is, tehát a befolyásuk valójában a Fekete-tengerig terjed, nyugaton, Franciaországban már áll a front. Ez volt a második olyan tényező, amely a nagyhatalmokat döntően befolyásolta, és hozzátehetjük ehhez azt is, hogy a Monarchia különbeke-kísérletei kudarcra végződnek. Ez is egy bizonyíték volt arra, hogy a Monarchia nem tud leválni Németország járszalagjáról,

tehát a mi érdekünk, hogy Németországot gyöngítsük. Hogyan tudjuk gyöngíteni? Azzal is tudjuk gyöngíteni, ha a Monarchián belül meglevő nemzetiségi ellentétet nem tompítjuk, hanem erősítjük, fokozzuk. És ez a közvélemény számára is teljesen nyilvánvalóvá vált 1918 áprilisában, amikor a Osztrák–Magyar Monarchia, mondjuk úgy, elnyomott nemzetiségeinek képviselői összeültek, és kimondták valamennyien saját államalapítási szándékukat.

A magyar politikai elitnek nagyon fontos személyiségei már régóta tisztában voltak Magyarország soknemzetiségű jellegével. Ezt a korabeli útirajzok mind tartalmazzák, de nem csupán az útleírásokban jelenik az meg, hogy „Magyarország Európa kicsinyben” – ahogy például egyikük írta –, hanem a politikusok, politikai gondolkodók is kezdtek számot vetni azzal, hogy egy ilyen soknemzetiségű közegben mi lehet az optimális politikai és adminisztratív szerkezet. Már a XVIII. század végén Martinovics Ignác föderatív tervet dolgoz ki Magyarország átalakítására. 1848/49-ben Teleki László és mások is gondolkodnak hasonló terveken. Közben a többség – és ezt fontos tudni – végig egy francia nemzetállami modellben gondolkodott, vagyis abban, hogy a nagy nemzetiségi arány ellenére sikerülni fog egy olyan nemzetállamot létrehozni magyar területeken, ahol a magyar a domináns, a meghatározó nyelv és a kultúra, és a nemzetiségek ehhez majd asszimilálódni fognak.

ABLONCZY BALÁZS: A világháború előtti Magyarország egyáltalán nem volt egynemzetiségű ország. A magyarság számaránya fokozatosan növekedett a XIX. század második felében, de az 50 százalékot csak valamikor a XX. század első éveiben lépte át. Az 1910-es népszámlálás szerint Magyarország lakosságának 54,6 százaléka volt magyar nemzetiségű. A többi nemzetiség: románok, szlovákok, németek rendelkeztek bizonyos képviselettel a történelmi Magyarország képviselőházában, de sohasem saját jogon, hanem különböző nemzetiségi szervezetek vagy éppen a kormánypárt tagjaként. A háború kitörésekor a nemzetiségi szervezetek többségében hűséget fogadtak a magyar kormánynak, és azonosultak az Osztrák–Magyar Monarchia háborús céljaival. Ugyanakkor nagyon jól tapintható volt a háttérben, hogy egyes értelmiségi csoportokban s bizonyos politikusok körében fokozatosan érlelődött a Magyarországtól való elszakadás gondolata.

SZARKA LÁSZLÓ *történetés*: Már rég nem beszélhetünk a történelmi hungarustudatnak a nemzetiségi, politikai programokba is átszűrődő tradíciójáról. Ez ekkorra kiveszett. A milliós nagyságrendű amerikai kivándorlás megjeleníti a népi tudatban, a szlovák, a rutén, a román népi tudatban is 'a mostoha haza' kategóriáját. Vagyis Magyarország mostoha hazává válik, amely elengedi, sőt elkergeti, elűzi a gyermekeit. Ezzel együtt 1914 nyara, ahogy Tisza látja – és véleményem szerint elég pontosan látja a helyzetet –, egyszerre hordozza magában a felbomlásnak, a gyors, az ellenállhatatlan felbomlásnak a lehetőségét, és egyszerre hordja magában egyébként az utolsó lehetőséget is arra, hogy ez az ország ismét erős lesz. Berzeviczy Albertnek írja valamikor 1914 nyarán azt a levelet, melyből idézek: „...Úgy gondoltam, hogy az Úristen is el akar veszejteni bennünket, amikor egymással sem tudunk megegyezni, és nemzetiségeinket sem tudjuk magunkhoz

édesgetni, de most, hogy túl vagyunk az első győztes ütközeteken, most látom, hogy lelkes tótjaink, románjaink, velünk együtt, ugyanúgy véráldozatokat hoznak, mint a magyarok.” Ebben benne van az, hogy a háború valóban akár egy honvédő háborúvá is válhat... De hát, mint tudjuk, ez az alternatíva végkép meghíúsult. '14 nyara azt is jelzi, hogy Tisza a maga paktumpolitikájával eljut a fölismerésig, hogy az egynyelvű magyar parlament végtelenül távol van a realitásoktól, a politikai realitásoktól is. Ez az a helyzet, amikor ez a Tisza Istvánra jellemző fatalisztikus gondolkodás eluralja az ország politikai elitjét, és a háborús győzelemtől teszi függővé a nemzetiségi kérdések rendezésének lehetőségét is.

ROMSICS IGNÁC: Az Osztrák–Magyar Monarchiában levő nemzetiségi vezetők hivatalosan autonóm törekvések, vagy a föderalizálás keretében gondolkodnak. Ez derül ki a Reichsrat 1917-es gyűléséből, de ez a magyarországi követelésekből is. Ez azonban nem téveszthet meg bennünket, nem tételezhetjük föl például, hogy a lengyelek végső célja, akárhol harcoltak, ne a lengyel állam függetlenségének a helyreállítása lett volna. Szép költeményeket írtak arról, hogy akár az orosz hadseregbe, akár a Habsburg-hadseregbe, akár a német hadseregbe harcol a lengyel katona, ugyanért harcol: a lengyel függetlenségért. És ez, azt gondolom, könnyen belátható. Szemben azokkal, akik itthon maradtak, az emigráció viszont már nem föderalizmusban gondolkodik, hanem az elszakadásban, a szeparatizmusban.

SZARKA LÁSZLÓ: Tisza István 1913 novemberétől már rendszeresen kapja a bécsi külügyminisztériumtól azokat a jelentéseket, amelyek az addig megszokott, rendszeres, amerikai konzuli jelentések helyett hirtelen a kinti szláv emigrációnak a politikai mozgólódásait jelzik. És nem csupán az amerikaiakat, hanem meglepő módon az oroszországi, a szlovák, a cseh mozgalmakról is megjelennek már – a háború előtti időszakból! – jelzések. Ez azért fontos, mert az, hogy a cseh-szlovák emigráció végül is ilyen sikeres lett, ahhoz kellett a hatalmas szláv emigráció Amerikában, és kellett az a katonai, elsősorban hadifoglyokból szervezett cseh és szlovák erő, „a légiók”, „a csehszlovák légiók”, amelyekre támaszkodva ez az emigráció valóban tényezővé vált. Ha ők is csupán a délszláv emigrációhoz hasonló értelmiségi, politikai emigrációként maradtak volna meg, valószínűleg lényegesen kisebb súlyal estek volna a latba.

HORNYÁK ÁPRÁD *történész*: A szerb politika egyik fő célkitűzése minden szerb egy államban történő egyesítése volt, amelynek az első etapja befejeződött a Balkán-háborúk, az 1913-as második balkáni háború sikeres lezárásával, amikor a Balkán szerbjeit valóban egy államban egyesítette a Szerb Királyság területén belül. Amikor '14 augusztusában kirobbant az I. világháború, Európa-szerre mindenki arra számított, hogy a háború rövid lezajlású, lefolyású lesz. A szerb kormány már 1914 augusztusában létrehozott egy grémiumot tudósokból, s megadta a főbb irányvonalakat arra vonatkozóan, hogy mely irányok, mely határok mentén kell – tudományos alapon – alátámasztani Szerbia területi követeléseit. Ez később, 1914 decemberében, a további szerb hadisikerek következtében, kibővült azzal a szándéknyilatkozattal – ezt a nisi szerb kormány tette közzé –,

amely már nem pusztán nagy Szerbia, illetve „minden szerb egy államban történő egyesítését”, hanem a délszlávok egyesítését megvalósító állam létrehozását tűzte ki célul.

ABLONCZY BALÁZS: Hol húzódtak ennek az államnak a határai?

HORNYÁK ÁRPÁD: Jórészt a II. világháború utáni Jugoszlávia határai mentén húzódtak. Természetesen voltak ennek kitüremkedései, amelyek nem tartoztak bele a II. világháború utáni Jugoszlávia területébe. Itt gondolok Baranyára Pécs-csel, illetve lent Macedóniánál Bulgária rovására voltak még bizonyos kitüremkedések a délszláv állam javára. Nem egyetlen, hanem számos terv létezett, hiszen már 1914 augusztusában elhatározza a kormány a tervek kidolgozását. Hamarosan kiderül, hogy ez a háború igen hosszú lefolyású lesz, tehát nem lehet számítani esetleg hónapokon belüli sikerekre. A kormány leállítja a hivatalos előkészületeket a tervezet kidolgozására, ettől függetlenül a tudósok, mint afféle tudósok, továbbra is gyártják tovább terveiket, amelyek gyakorlatilag csak a terület méretére és a lakosság számára vonatkozóan egyeznek, de egyébként különböző irányokba jelentős eltéréseket mutatnak. A szerbek különösen határozott elképzeléseket dédelgettek Magyarország rovására a Bácska és a Bánát vonatkozásában. A horvátok a Muraközt kívánták megszerezni maguknak, míg Magyarországot illetően a szlovéneknek a Mura-vidékre fáj a foguk.

CATHERINE HOREL *történész, Párizs (Franciaország)*: Franciaország számára a Monarchia egy archaikus, klerikáris, szklerotikus birodalomnak számított, amely elnyomja nemzetiségeit. Élén egy agg uralkodó áll, aki már nem akar semmit sem megreformálni. És miután egyikük sem tudja megreformálni ezt a birodalmat: sem Ferenc József, sem Ferenc Ferdinánd, Clemenceau arra a következtetésre jut – persze csak valamikor a háború végén –, ha nem lehet ezt a birodalmat megváltoztatni, nem lehet kiszakítani a német szövetségből, akkor bizony le kell rombolni.

ABLONCZY BALÁZS: Mik voltak a hadicélok?

CATHERINE HOREL: Elsősorban Elzász-Lotaringia, de a legfontosabb persze, hogy megverjék a németeket. Volt egy másodlagos, hallgatóságos cél is, a gyarmatok újraelosztása, és ha lehetséges, az afrikai német gyarmatok elvétele. A Monarchia elleni hadicélok nem voltak egységesek és kiforrottak.

ORMOS MÁRIA: 1915–16-ban úgy tartották számon Ausztria–Magyarországot, hogy német szövetséges, amellyel nincs mit kezdeni. Tehát, hogy úgy mondjam, leírták, de tervet nem dolgoztak ki ebben az időben arra, hogy akkor szétzedjük, szétcincáljuk apró darabokra.

ABLONCZY BALÁZS: Tehát a háború nem így indult?

ORMOS MÁRIA: A háború nem így indult. Akkor, amikor Ferenc József halála után Károly lépett a trónra, mi több, még megírta a maga kis levelét is, és nem galambbal küldte el, hanem a sógorával Poincaré francia köztársasági elnöknek, amely szerint ő szeretné befejezni a háborút, és elismeri azt, hogy Elzász és Lotaringia igenis francia föld. Ezt követően nagyon elgondolkodtak Nyugat-Európában, főleg a francia kormány illetékes személyiségei, hogy akkor

mégiscsak lehet arra számítani, hogy ez az állam, Ausztria–Magyarország ellensúlyt is képezhet netalán Németországgal szemben. A bécsi vezető csoportok bizonyos részei igyekeztek visszatartani a császárt attól, hogy jelentősebb engedményeket tegyen. Erre viszont azt lehetett mondani Párizsban, hogy Károly könnyen feláldozza Elzászt – ami nem is volt az övé soha –, és a németek rovására tesz ilyen ajánlatot. Ezzel szemben, ha mondjuk az olasz követelményeket kellene kielégíteni Dél-Tirolban, akkor Bécs már mindjárt visszakozna. Amikor ez az ügy túl sokáig húzódik, akkor a franciák ezt megúnják, és Clemenceau – akkor már ő a miniszterelnök – fogja magát, és nyilvánosságra hozza a levelet. Ettől viszont Ausztria–Magyarországnak tulajdonképpen vége van. Tudniillik a németek rászállnak Bécsre, és akkor jön a szerencsétlen császár Canossa-járása, de az sem volt elég. A németek ekkor dolgozzák ki a tervet – s úgy tűnik egyébként, hogy a vezérkar és a főparancsnok, Hindenburg és Ludendorff jegyzi ezeket a tárgyalásokat, és a szövegeket, amelyeket előterjesztenek arról –, hogy Németország és Ausztria–Magyarország vámszövetségre lép. És ezt ki tudják kényszeríteni Bécsből, ezt aláírják! A másik, ami nem jut el ideig, hogy közös hadsereget állítsanak föl. Ez a terv odáig megy, hogy Berlinben már azon gondolkodnak, hogy a magyar bakát hogyan fogják megtanítani németül, mert ugye, ahogy tud, hát az nem elég.

HORST HASELSTEINER *történész, Bécs (Ausztria)*: Károly kénytelen volt lojalitással a német szövetséges mellett kitartani. A spai konferencia 1918. május 18-án volt...

ABLONCZY BALÁZS: Miről szólt ez a konferencia?

HORST HASELSTEINER: Arról, hogy az utolsó cél a győzelem, és mindkét szövetséges ki fog tartani a másik mellett. És ami nagyon döntő volt, a főparancsnoksági jog Spaiban, a német vezérkarnál feküdt. Károly 1918 szeptemberében kidolgozott – osztrák részre – egy ún. „völkermanifest”-et, s megígérte, hogy a Monarchia egysége érdekében döntő változásokat vezet be. A reakció nyilvánvalóan negatív volt, mert az egyes népeknél, az egyes fővárosokban már megalakultak az ún. nemzeti tanácsok, s az is nyilvánvalóvá vált, hogy a többség a szecessziót kívánta.

CATHERINE HOREL: Ekkor már Párizsban is meggyőződtek arról, hogy az uralkodó, Károly császár és király federalizációs tervei nem fognak sikerülni, és a gazdasági, katonai, nemzeti összeomlás maga alá temeti a birodalmat. Szerte megalakulnak a nemzeti tanácsok, köztük a magyar is. Tisztán kirajzolódott, hogy az itt élő népek többé már nem tarthatók össze, mert a véleménykülönbségek túl nagyok, szerteágazók.

ORMOS MÁRIA: Ettől kezdve külpolitikai szintéren Ausztria–Magyarországnak már praktikusán nincs lépése. És ekkor következik be a fordulat Párizsban és Londonban s kisvártatva Washingtonban is azt illetően, hogy kimondják: erre az államra nincs szükség.

ABLONCZY BALÁZS: Ebben a folyamatban szerepe van az 1918 márciusában megkötött Breszt–litovszki-békének is?

ORMOS MÁRIA: Az igazság az, hogy még az ún. polgári forradalom, tehát február után, még bíznak abban, hogy Oroszországot bent lehet tartani a háborúban. Mi több, bízik ebben maga az Ideiglenes Kormány is, hiszen semmi értelme nincs, ugye, a háborút már egy győztes szakaszában ott hagyni. Sőt, elesni a várható zsákmánytól, eredményektől, befolyástól és így tovább. Tehát ők is folytatni akarják egy darabig. Nem megy. Miután bekövetkezik a bolsevik fordulat, még ezután is kívárnak, még azután is küldenek követeket, szocialista képviselőket stb., a svájciak is, a franciák is, hogy tárgyaljanak. Mert még mindig nem biztosak abban, hogy a bolsevik hatalom aláír-e, vagy sem. Miután ez megtörténik – ahogy rákérdezett –, akkor, hogy úgy mondjam, bedobják a törülközőt, és azt mondják, hogy nincs tovább. Ez egy nagyon jelentős geopolitikai fordulatot jelent a nagyhatalmak egész gondolkodásmódja szempontjából. Már nem pusztán azt, hogy számíthatunk-e Ausztria–Magyarországra, vagy nem számíthatunk, hanem annak a bizonyosságát, hogy Oroszországra pedig végképp nem számíthatunk. Ettől kezdve válik nagyon fontossá az, hogy mivel lehet pótolni azt az erőt, amely Németország ellensúlyozására alkalmas. Oroszországról ugyan kiderült, hogy nem volt alkalmas, de hát úgy tűnt... A hatalmas teste, óriási hadserege s egyebek miatt is ez a birodalom egyszerűen lelépett a térképről.

ABLONCZY BALÁZS: A háború utolsó évében vagyunk, a Központi Hatalmak vesztesre állnak. Hogy néz ki ebben az időben a nagyhatalmi politika, politikák összessége? Milyen elképzelésekkel vágnak bele az 1918-as esztendőbe?

ZEIDLER MIKLÓS *történész*: A hadicélok ekkorra már lényegében megfogalmazódnak minden nagyhatalom körében, de ezekben bizonyos változások is beállnak. A legfontosabb, amely, úgy tűnik, hogy az egész békekonferenciára rányomja majd a bélyegét, az amerikai álláspont, melyet 1918. január elején Woodrow Wilson amerikai elnök tesz közzé, aki tizennégy pontba foglalja a háború utáni békerendezés alapelveit. E tizennégy pont között van egy olyan pont, a tizedik, amely az Osztrák–Magyar Monarchiával s ezen belül is persze Magyarországgal foglalkozik. Ennek a lényege az, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségei számára az 'önkifejtés' lehető legnagyobb lehetőségét kell biztosítani. Ez a kicsit dodonai megfogalmazás aztán később, a tavaszi és nyári hónapokban, még részletesebb kifejtést is nyer. Wilson ekkor négy, illetve öt kiegészítésben még pontosabban megfogalmazza a nemzeti önrendelkezés elvét, amelyet aztán a békekonferencia elkezdi majd a térség országai esetében érvényesíteni.

ORMOS MÁRIA: Május közepéig, végéig legkésőbb gyökeres változás áll be az amerikai felfogásban, beleértve Wilson elnököt is. Úgy tűnik, hogy a tárgyalók mellett elsősorban Robert Lansing külügyi államtitkárnak az álláspontja, a véleménye győz, és ő győzi meg az elnököt is. Ő az, akit Wilson aztán május végén Európába küld. Ő az, aki leül David Lloyd George brit miniszterelnökkel és Georges Clemenceau francia miniszterelnökkel, s azt mondja, most pedig állapodjunk meg. Ekkor születik meg egy Közép-Európa politika. Tudniillik, ekkor mondják ki, hogy a három hatalom – még az amerikai hadsereg éppen csak kikapkol, májusban járunk – megállapodik abban, hogy mindhárman elismerik Lengyel-

ország egységét, elismerik az északi-szlávok: csehek és szlovákok egységes államának a megalapítását. És van egy harmadik dolog is, amiből azonban az európaiak egyelőre kihúzzák magukat: ez a délszláv egység. Az európai politikusok elmagyarázzák Lansingnak, hogy ezt az USA-nak egyedül kellene vállalnia, merthogy ők elkötelezték magukat sok kérdésben Olaszországgal szemben

SZARKA LÁSZLÓ: 1918 nyarától eléggé egyértelművé válik, hogy a háború – valószínűleg – belátható időn belül befejeződik, és ez egy vadonatúj helyzet, a korábban, legalábbis látszólagosan passzív, nemzeti mozgalmak fölpörögnek az országokon belül.

ABLONCZY BALÁZS: 1918. október 23-án megbukott Wekerle Sándor kormánya. Átmeneti időszak következett, amelynek során az uralkodó, IV. Károly különböző formációkkal kísérletezett. Pesten közben forradalom tört ki, megalakult a Nemzeti Tanács. Október 31-én az uralkodó végül Károlyi Mihály grófort, a Nemzeti Tanács jelöltjét nevezte ki miniszterelnöknek. November 13-án az uralkodó nyilatkozatot tett arról, hogy visszavonul az államügyek gyakorlásától. Károlyi Mihály előbb miniszterelnökként, majd 1919 januárjától köztársasági elnökként állt a polgári demokratikus, forradalmi Magyarország élén.

SZARKA LÁSZLÓ: Az igazi dráma akkor alakul ki, amikor a Károlyi-kormány nemzetiségi minisztere, Jászi Oszkár kidolgozza elképzelését annak ellenére, hogy tudván tudhatja, egy körkörösnek is mondható háborút Magyarország nem tud vállalni. Szerinte provizóriumpolitikát kell követni, és erről a magyar Minisztertanácsba behívatott erdélyi arisztokrata politikusok, Bethlen István, Teleki Pál egyetértésével döntenek. Olyan provizóriumpolitikát kell felmutatni – vallja – a világ számára, amely a megegyezés, a belső megegyezés lehetőségét dokumentálni tudja.

EVA IRMANOVA *történész, Prága (Csehszlovákia)*: Nyilvánvaló volt, hogy lehetetlen a történelmi Magyarország integritását megőrizni. Ennek a tisztán látó magyar politikusok tudatában is voltak. Wilson elnöknek a nemzetek önrendelkezésével kapcsolatos kijelentéseiben bízva, legalább azt akarták elérni, hogy ez az önrendelkezési jog a magyarok esetében is érvényesülhessen. A Wilsonba vetett bizalom szerencsétlen példája volt a politika demokratikus áramlatát képviselő Károlyi Mihály, akit az antanthatalmak, a béke megalkotói, teljesen leírtak, azért persze, mert az általa képviselt politika egyáltalán nem felelt meg céljaiknak. Nekik egy olyan legyőzött Magyarország-képre volt szükségük, amellyel új szövetségük, Franciaország érdekében könnyörtelenül le kell számolni.

PAUL GRADVOHL *történész, Nancy (Franciaország)*: Az igazság az, hogy ebben a helyzetben valójában a Károlyi-kormánynak a tevékenysége volt az utolsó kérdés. A megfontolások lényege az volt, hogy Magyarország nem fontos sem cseh, se román, se jugoszláv részről, de még osztrák részről sem. Magyarország egyáltalán nem partner. Ne felejtjük el, hogy Magyarország volt az egyetlen ország az egész térségben, amelynek nem volt diplomáciája... Ebből a szempontból sokkal rosszabb volt Magyarországon a helyzet, mint a németeknél vagy az osztrákoknál.

EVA IRMANOVA: Röviddel a háború kitörése után Masaryk és Beneš mindent elkövettek az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlasztása és egy általuk megálmodott állam létrehozása érdekében. Eleinte az önálló Csehország lebegett szemük előtt, de hamarosan rá kellett jönniük, hogy ez Szlovákia nélkül nem fog menni.

SZARKA LÁSZLÓ: Ezek a programalkotási folyamatok tulajdonképpen Franciaország és Nagy-Britannia támogatásával jutnak el majd oda, hogy az európai kisállami, mármint a „Zwisseneuropa”, azaz „köztes-európai” kisállami programnak 1917 végén, 1918 elején valóban mostnár explicite tételeivé váljanak. A franciáknak 1916 decemberében kellett először szembesülniük a háborús célokkal, s akkor még csak nagyon homályos megfogalmazásban szerepelnek a cseh–szláv, a cseh–szlovák függetlenség jelszavai.

EVA IRMANOVA: A csehszlovák állam koncepcióját kidolgozó Masaryk és Beneš azonban egy súlyos ellentmondással szembesül, melyet a „csehszlovák-nemzet” fogalmának bevezetésével igyekezett oldani. Abból indultak ki, hogy a történelmi cseh királyság területén több mint 3 millió lelket számláló német népcsoport él, s velük szemben ki kell alakítani egy biztonságos egyensúlyt. Ez az ellensúly csak Szlovákia, a szlovák lakosság lehetett. A csehszlovák állam megalapításának tervezgetésénél egy másik ellentmondás is felmerült, míg a német lakta területek esetében hivatkozni lehetett arra, hogy a cseh királyság területén belül vannak, a későbbi Szlovákia kapcsán azonban szó sem lehetett erről. Hiszen a cseh országrészek és a szlovák területek között nem állt történelmi viszony. Ezért koncepciójukat itt a természetjogra építették. Az elképzelt Csehszlovákia megalapítását tehát ez a kettősség jellemezte. A jogigény egyfelől a történelmiségen, másfelől a természetjogon alapult. A kettő közötti ellentmondás az első Csehszlovák Köztársaság fennállásának húsz éve alatt mindvégig afféle Achilles-saroknak, számos feszültség forrásának bizonyult.

PAUL GRADVOHL: Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchián belül olyan ország volt, amelynek nem volt politikai emigrációja, azaz nem volt számottevő politikai emigrációja. Hogy értsük, mire gondolok: ha Károlyi Mihály cseh lett volna, akkor Párizsba vagy Londonba ment volna, és ott kiépít egy komoly kapcsolatrendszerrel. De Pestről ez teljesen lehetetlen volt. Vagyis az első szempont az, hogy Magyarországnak igazán jó, demokratikus kapcsolati hálózata nem volt a győztesek oldalán. Második szempont: a franciáknak körülbelül 1918. november elejéig, vagyis a padovai fegyverszünetig nem volt megfontolt, átgondolt politikai víziójuk Magyarországról. Ez a padovai fegyverszünet a franciáknak katonai szempontból teljesen haszontalan volt. Ennek az volt az oka, mint említettem, hogy addig a franciáknak nem volt semmiféle tervük, mert ha lett volna, akkor erre figyeltek volna. Nagyon érdekes, hogy a padovai fegyverszünet szövegében Magyarország északi és keleti részéről egy szó sincs, ami abszurdumnak tekinthető akkor, ha a franciáknak már lett volna egy határozott tervük arra, hogyan lehet majd szétszítani a Monarchiát. Ez értelmetlen.

ORMOS MÁRIA: Magyar képviselő nem vett részt a padovai fegyverszünet aláírásában. A fegyverszünet nem vonatkozott a magyar határokra, de Robert Lansing amerikai külügyi államtitkárnak megjelent egy nyilatkozata, amelyben 'elismerte' Románia jogát – az Egyesült Államok nevében persze – Erdélyre. Ez nyilvánvalóan Budapestet némileg irritálta, és arra indította, hogy minél előbb vegye fel a kapcsolatokat, és próbáljon valami rendet teremteni a demarkációs vonalak körén. Elment egy távirat a szövetségesek keleti hadserege főparancsnokához, Franchet d'Esperey-hez, hogy szeretnének tárgyalni. Aki megkérdezte Párizst, hogy szabad-e? Megkapta a szabad, zöld jelzést – tárgyaljon, és megkapta a szöveget. Tehát párizsi felhatalmazással történt a dolog. És leírták benne a demarkációs vonalat. Na, most demarkációs vonalat ott lehet leírni, ahol háború van. Magyarország északi részén nem volt háború. Következésképpen mi se a szlovákokkal, se a csehekkel nem álltunk hadban, hanem ugyanabban a hadseregben, ugyanazon az oldalon harcoltunk. Romániával és Szerbiával harcoltunk. Következésképpen ezt a vonalat írják le ebben a bizonyos katonai konvencióban, amelyet november 13-án szignálnak. Ez ugyan Erdélynek egy sávját lemetszi, úgy nagyjából a Kárpátok vonalát, és a Maros vonalát követi, kivéve a székely területet. Tulajdonképpen vitaalapként elfogadható vonal volt. Ebből arra lehet következtetni például, hogy a politika meg a katonák között nem volt teljes az összhang. Nehéz ezt mondani, tudniillik a hadügyminiszter ugyanaz volt, mint a miniszterelnök, és a francia miniszterelnök volt egyúttal a későbbiekben a konferencia elnöke. Na most, hogy hadügyminiszteri kabátja meg a miniszterelnöki kabátja másutt lógott – vagy mit tudom én –, elég nehéz feltételezni, mindenesetre ehhez a demarkációs vonalhoz Clemenceau nyilvánvalóan az egyetértését adta. Ez pedig annyit jelentett, hogy akkor itt nem egészen Erdélyről van szó. Mi több, amikor a Károlyi Mihály kis delegációjával tárgyal Belgrádban Franchet d'Esperey francia főparancsnokkal, akkor ugye arról van szó, hogy a további területeken pedig a keleti hadsereg egységei, tehát a szövetséges hatalmak foglalnak el kulcspozíciókat, stratégiai pontokat. Hát ennek meg csak tapsolni lehetett, mert ez pontosan azt jelentette, hogy akkor jönnek a franciák meg esetleg, mit tudom én, görögök, angolok, akiket oda még bevesznek, esetleg szerbek, mert ők benne voltak ebben a katonai stábben. De semmiképpen nem fognak cseh és szlovák hadsereget toborozni, hogy elfoglalja Észak-Magyarországot, meg a románok se jöhetnek a Tiszáig. De voltaképpen még ekkor sem volt Magyarországgal kapcsolatban kialakult francia álláspont. Akkor még d'Esperey mondja azt Károlyinak, hogy a magyaroknak csak azt tudom mondani, támogassák önt, mert ez lehet a magyar nép számára a jövő útja. Majd mind az angol, mind az olasz kormány hevesen tiltakozik, és ugyanezt teszi a francia külügyminiszter, Etienne Pisson is, aki a román érdekekre hivatkozva protestál ez ellen. Valamint jelzi azt is, hogy mi hozzájárultunk a cseh és a szlovák egységhez. Ezzel kapcsolatban azért megjegyezném, hogy ebben az időben a francia külügyben azt se tudták, hol van Szlovákia. Tehát nincs egy előre megírt forgatókönyv. A nyomások és a különböző napi elképzelések mentén sodródik ez a politika, amiben ebből a szempontból – én úgy vélem – a francia külügy tilta-

kozásán kívül az angoloknak és az olaszoknak is nagy szerepük van, akik meg arra hivatkoznak leginkább, hogy itt a franciák önállóan járnak el, és fűtyülnek a szövetségesekre s így az ő érdekeikre.

ABLONCZY BALÁZS: Budapesten, a kormányban nem 'vették észre', hogy ezt a bizonyos demarkációs vonalat nem tekinti érvényesnek az antant? Számot vetett ezzel egyáltalán a budapesti politika?

ORMOS MÁRIA: Későn. Ebben egyébként Vixnek szerepe van. Kímélni akarja a magyar kormányt, és amikor ő megkapja a dörgedelmeket, nem továbbítja. Következésképpen december vége mire a kormány észbe kap, és Károlyi azonnal elkezd keresni egy másik kiutat: Róma felé orientál. Sámán Gusztávnak sikerül eljutnia Rómáig, tehát nem Fiumébe, nem Triesztbe, hanem Rómába, és ott a politikai osztály vezetőjével, Biancerivel tárgyal, és átadja Károlyi levelét, s ebben a levélben az áll, hogy Magyarország olasz orientációt szeretne folytatni a jövőben. Méghozzá azon a módon, hogy egy magyar-román perszónalunióra gondol. Ez a perszónalunió nyilván nem volt lehetséges, mert pár nap múlva elindultak a románok a következő hadjáratukra, és meg sem álltak egy jó darabig...

ABLONCZY BALÁZS: Felvetődik természetesen a kérdés, hogy a Károlyi-kormány miért nem tett meg mindent a fegyveres honvédelem érdekében? Elsősorban látnunk kell azt, hogy az országban káosz volt. 1918 őszén nemcsak egy katonaforradalom zajlott le, hanem nagyon-nagyon súlyos ellátási zavarok is mutatkoztak, és a háborúból mindenkinek elege volt. A kormány elsősorban Párizsra tekintett, és az antant jóindulatától tette függővé az ország további sorsát. 1918 végén, 1919 elején már helyi incidensek is előfordultak az országban benyomuló idegen csapatok és a magyar közigazgatás vagy éppen a magyar hadsereg erői között. 1919. március 2-án Károly Mihály köztársasági elnök Szatmárnémetiben, a Székely Hadosztály katonái előtt mondott beszédében egyértelműen és határozottan, egy lehetséges opcióként említette a fegyveres határvédelmet és honvédelmet.

ORMOS MÁRIA: Ezt követi egyébként a kísérlet Károlynál is meg másoknál is, hogy ha már kifogytunk minden európai támaszból, akkor nézzük meg, mi van Oroszországban.

PETER HASLINGER *történész, München (Németország)*: Az uralkodó káosz nem egy országban robbanással fenyegetett Kelet-Közép-Európában 1918-ban. A tömegek elégedetlensége forradalmi hangulattá fokozódott, elsősorban a vesztesre álló országok területén. Oroszország pedig a permanens forradalom állapotában volt. A bolsevikok maguk is meghírdették a népek önrendelkezéshez való jogát, és ezzel a térségben meglehetősen nagy szelet vetettek, s féltő volt, hogy a vihart majd a leendő győzteseknek kell learatniuk. A térségben a szociális feszültségekkel párhuzamosan kegyetlen versenyfutás kezdődött a nemzeti elitek között, amelyeknek célja a minél nagyobb több terület, város feletti ellenőrzés jogának megszerzése volt. Még meg sem nyílt hivatalosan a békekonferencia, de már valószínűsítő kis határháborúk folytak például Csehszlovákia és Lengyelország, Cseh-

szlovákia és Magyarország, illetve Magyarország és Románia között. A diplomaták, a majdani döntéshozók, már komoly nyomás alatt álltak, és általánossá vált a félelem attól, hogy a világháború jelszavak esetleg termékeny talajra hullanak. Különösen egy esetleges német forradalom kitörésének lehetősége aggasztotta a politikusokat.

PETER HASLINGER: A nyugati hatalmak sokáig inkább megőrizték volna a Monarchiát, persze egy olyan megváltoztatott formában, amely leginkább egy nemzeti egységekből összeálló föderációt jelenthetett volna. A forradalmi hullám azonban ezt a lehetőséget felszámolta. Ekkor végleg a cordon sanitaire elve diadalmaskodott. Ez azt jelentette, hogy a győztes hatalmak olyan kis- és középállamokból összeálló övezetet igyekeztek Keleten létrehozni, amely Németországot és Szovjet–Oroszországot egyaránt ellensúlyozhatta, és egyben el is választotta egymástól. Az elképzelés szerint, kettős funkciója lévén, ez a zóna biztosította volna a kontinens stabilitását. Ezeket az államokat egy szövetségi rendszer foghatta volna össze, amelyből a vesztes államok kimaradtak volna. Ausztria, Magyarország és Bulgária vesztes állammak számított, a németek szövetségeseinek tekintették őket, és éppen ezért Németországhoz hasonló elbánásban is részesültek.

ABLONCZY BALÁZS: Az I. világháborúnak, mint minden nagy történelmi kataklizmának, megvannak a maga szimbolikus terei. Az egyik ilyen Szarajevó, ahol 1914. június 28-án lelőtték Ferenc Ferdinánd trónörökösét. A másik a híres compiegne-i vagon, ahol 1918. november 11-én, hajnali fél hatkor aláírták a francia–német fegyverszünetet. A német delegációt Matthias Erzberger, későbbi kancellár vezette, a franciát pedig Foch marsall a szövetséges erők főparancsnoka. Foch marsallról, a győzelem egyik kovácsáról, sokan feljegyezték, hogy a versailles-i béke terminusait hallva felkiáltott: „Ez nem béke, ez egy húsz évre szóló fegyverszünet!” A közhiedelemmel ellentétben azonban Foch nem enyhébb békefeltételeket akart Németország számára, ő Németország teljes legyengítésére törekedett, és szigorúbb békét követelt.

MARGARET MACMILLAN: Egészében véve talán a legfontosabb dolog, amelyet ki kell emelnünk, az nem más, mint az etnikai határok kialakításának kérdése 1919-ben és az ezt követő években. Ekkor egy sor nép követel magának országot, saját államot. Ám ezek a népek egymással keveredve élnek, és emiatt nagyon nehéz a számukra megfelelő, etnikailag igazságos határok meghúzása. Nem volt tehát lehetséges olyan határok kialakítása, amely egy időben biztosította volna azt, hogy minden lengyel Lengyelországban, minden német pedig Németországban éljen. De minden magyar Magyarországhoz kerülése sem volt megoldható. Lehetetlen helyzet volt. A békecsinálókat, a döntéshozókat nem lehet felelőssé tenni az ebben a térségben 1919-re kialakult helyzetért. Ez évszázados történelmi folyamatok eredménye volt. 1919-ben ezeken a dolgokon már nem lehetett változtatni.

ABLONCZY BALÁZS: 1918 november–decemberében a budapesti Iparművészeti Múzeumban indultak be a magyar béke-előkészületek. Negyven, sőt egyes

híradások szerint hatvan rajzoló, kartográfus, földrajzos készítette a magyar béke-delegáció dokumentumait, javarészt Teleki Pál koordinálásával. 1919 márciusában, Teleki külföldre távozása és a Tanácsköztársaság miatt, ezek a béke-előkészületek megszakadtak. A Tanácsköztársaság négy hónapja alatt érdemi előkészítésről nincsen tudomásunk.

Teleki szintén 1918 késő őszen kezdett neki – állítása szerint egy spanyolnátha betegség közepette – az ún. „vörös-térkép” megrajzolásának. Ez a térkép a béke-előkészületek egyik karakteres darabja lett, amelyen hatalmas vörös foltok jelezték a Kárpát-medencében lakó többségi magyarságot. A térkép pici trükkje az volt, hogy a nagyrészt hegyvidéki területeken lakók, nagyrészt a nemzetiségi lakosságot nem a hegyekben, hanem a környező folyóvölgyekben ábrázolták. Ezért a Kárpát-medence térképén hatalmas hegyvidéki fehér foltok látszottak, ezek lettek volna a nemzetiségek lakta vidékek, és a nagy vörös foltok jelezték a tömbmagyarságot, értelemszerűen így optikailag is magyar többséget mutatva.

ABLONCZY BALÁZS: 1919. január 18-án megnyílt a békekonferencia Párizsban. Ekkor már itt voltak a világ nagyjai. Az amerikai elnök, a brit, a francia és az olasz miniszterelnök. Ők alkották a békekonferencia legfelsőbb döntéshozó szervét, a Legfelsőbb Tanácsot, amelynek feladata volt dönteni végül is minden vitás kérdésben. A magyar határokról, a román, a csehszlovák és a jugoszláv bizottságban folytak viták. Önálló magyar bizottság nem volt. 1919. március elejére nagyjából készen állt a magyar békeszerződés tervezete, vagyis már a Tanácsköztársaság előtt eldőlt, hogy mik lesznek Magyarország háború utáni határai.

MARGARET MACMILLAN: A békekonferencián, ahol, mint tudjuk, csak a győztesek találkoztak végül, és ők, csak ők döntöttek a határokról és a szerződésekről. Az elsődleges cél a béke, a tartós béke biztosítása volt. Ezt a célt szolgálta egyebek mellett a Népszövetség felállítása, vagyis egy olyan szervezeté, amely a konfliktusok békés rendezésének a fórumává válhat, ahol a nemzetek együtt dolgozhatnak, ahol sok szállal kötődnek közös tervekhez, és amely nem engedi a korábbi megosztottság visszatérését.

Négy év szenvedés és pusztítás után mindenki úgy érezte, hogy valakinek fizetnie kell a történekmért. Valakinek ugyanis akarnia kellett, valakinek érdekében állt – a kor gondolkodása szerint –, hogy ez megtörténjen. A legyőzött nemzetekről az volt a véleményük, hogy a háborút kirobbantó országok, mindenekelőtt: Németország, Ausztria és Magyarország a hibás. Ők kívánták a háborút, hiszen ők indították el azt.

ZEIDLER MIKLÓS: Az köztudott volt, és erre természetesen Magyarország is számított, hogy ez a háború is ugyanúgy fog befejeződni, mint ahogy a korábbiak. Vagyis területek elcsatolásával kell majd fizetnie a veszteseknek a háborús szereplésükért. Azon lehetett töprengeni, vajon milyen területvesztésre lehet számítani, és ezzel szemben milyen érdeket lehet majd felsorakoztatni. Sokféle érv került elő. Történeti érvek, amelyek a történelmi Magyarország ezeréves fennállásának az argumentálásával léptek föl. Gazdasági érvek, földrajzi érvek, amelyek szintén az integritás fönntartását szolgálták. De fölmerültek azok az érvek is, ame-

lyek a nagyhatalmak hadicéljaiból indultak ki, így konkrétan a wilsonizmus is, olyan kiindulópontot jelentett, és ennek keretében a nemzeti önrendelkezési elv vagy adott esetben a népszavazások megrendezése, amelyiket úgy gondoltak, hogy akár a győztes hatalmakkal szembe is lehet fordítani és ügyesen lehet forgatni Magyarország egybetartásának érdekében.

MARGARET MACMILLAN: A kisebb államok érdekérvényesítő képessége nagyrészt két tényezőn múltott. Egyrészt, sokat számított, hogy milyen, mekkora a nagyhatalmi támogatottságuk. Ez eleve fontos volt. Másrészt, korántsem volt mindegy, hogy ki és mennyire ügyesen képviselte őket a konferencián.

SZARKA LÁSZLÓ: A csehszlovák delegáció, amelyik már a konferencia előtt ott van, hiszen Beneš haza sem jön, mert megéri a helyzet a jelentőségét, hiszen a határokat – ahogy ő fogalmaz – minden nagyobb cirkusz nélkül kész tényekkel lehet megalkotni, s nem diplomáciai csatározásokkal. Számára három nagyon fontos, elérendő kérdés volt. Az egyik az, hogy Magyarországot ne ismerjék el mint államot. Magyarország ebben a pillanatban ugyanis nem létezik, tehát nem tényező. A másik centrális törekvése az volt, hogy a korábban nem létezett szlovákiai határokat, történelmi határokként elismertesse. S a harmadik célja, amelyet el is ér.

ROMSICS IGNÁC: Kétségtelen, hogy a Károlyi-kormánynak a külpolitikai vonalvezetése az antant vagy a békekonferencia jóhiszeműségére alapult. Azon a hiten, azon a föltételezésen alapult, hogyha Magyarország nem viselkedik békebontóként a békekonferenciáig, akkor egy előnnyel tud indulni, és a békekonferencián módja lesz az álláspontja kifejtésére. Elmondható az is, hogy emiatt a fegyveres ellenállás szervezését a Károlyi-kormány elhanyagolta, illetve csak elég későn, 1919 tavaszán fogott hozzá. Az ezt követő Tanácsköztársaság viszont azonnal hozzáfogott ehhez, és ugye a románokkal is harcba keveredett, utána maga kezdeményezett harcot a csehszlovákokkal szembe. Ennek ellenére a végeredmény ugyanaz lett.

ORMOS MÁRIA: Kun Béla soha nem gondolta azt, hogy az ő szülőfaluja, meg ahol ő újságíró sodott, vagyis Erdély, vagyis Nagyvárad – az román. Ő soha sem gondolta, hogy Magyarországnak ezekről a területekről tényleg le kéne mondania. Ő azt gondolta, hogy igen lehet itt egy jó kis internacionalista Közép-Európát teremteni, osztrák–magyar vezetéssel. Hála isten, ugye, ott a szocik vannak uralmon, itt meg mi vagyunk uralmon – fog ez menni. Mindenkinek autonómiát biztosítanak: az itt élő németeknek, ukránoknak, fehér oroszoknak, akárhányan is vannak – mindenkinek, aki csak él és mozog. Tehát ő úgy gondolja, itt meg lehet maradni, itt létre lehet hozni egy olyan föderációt, amelyben Magyarország megtart egy nagyon fontos, jelentős befolyást biztosító szerepkört. Ez a bizonyos „világforradalom”, ez egy szófia beszéd. Szóval a „világforradalom” helyszíne az Közép-Európa vagy a Duna-medencének ez a bizonyos közepe folyása.

ABLONCZY BALÁZS: Igen, ez világos. De komolyan hittek akkor ebben, volt valaki, aki hitt ebben?

ORMOS MÁRIA: Lehet, hogy volt. Nem foglalkoztak vele. Szerintem még Lenin se. Lenin szemében az egész, jó esetben, Németországig terjedt.

ROMSICS IGNÁC: Mire a Tanácsköztársaság 1919. március 21-én Magyarországon megszületik, addigra a csehszlovák, a román és nagyjából a délszláv vonalon is megvannak a határok. A szakértők, az 1910-es magyar statisztika alapján elkészített térképekkel, vázlatokkal és anyagokkal készültek, és az alapelvük az volt, hogy a nemzetiségi elvet kell érvényre juttatni. Persze voltak olyan földrajzi területek, ahol a nemzetiségi elvnek az érvényesítése könnyen elképzelhető volt, és voltak olyanok is, ahol ez nem volt elképzelhető. Az utóbbiak között említhetjük a Bánátot vagy akár Erdélyt is, amelynek a keleti felén ott volt a 600 ezer székely által lakott Székelyföld, mint egy kompakt magyar terület. Ezt áttolni a térképen nem lehetett, miközben a Tiszántúl és a Székelyföld között, ugye, egy félhold alakban román többség lakott Erdélyben. Tehát az amerikai is és a brit béke-előkészítés, ebből kiindulva, azt az utat választotta, hogy a mai trianoninál valamivel nagyobb területet kíván Magyarországnál hagyni. A francia kevésbé volt méltányos, és ott se vette figyelembe az etnikai elvet, ahol figyelembe vehette volna. Az olasz ingadozott. A leendő utóállamok: a cseh, a román és a délszláv természetesen a maximumot követelte, mélyen benyúlva a trianoni Magyarország területére. Végül az önmaguk által vagy legalábbis a britek és az amerikaiak által elgondolt nemzetiségi elvet sem érvényesítették. Ott sem, ahol tudták volna. Mert a nemzetiségi elvet soha nem önmagában alkalmazták, mindig voltak más elvek. Ilyen volt például a vasúti közlekedés. Ilyen volt a stratégiai szempont, a védhetőség. Ilyen volt a természetes határok elve. És utoljára, de nem utolsósorban, ilyen volt az, hogy ki a legyőzött állam, és ki az, akit mi elismerünk szövetségesnek. Mindenféle döntésnél mindig Magyarország rovására és mindig a leendő utóállamok javára döntöttek, fölülírva így a meghirdetett nemzetiségi elvet.

PETER HASLINGER: Az emancipatórikus nézetek legfontosabb képviselője Woodrow Wilson volt, aki például a kisebbségi jogok érdekében többször is szót emelt. Ám a békekonferenciának nem ő volt a meghatározó alakja, hanem minden kétséget kizáróan a francia miniszterelnök: Georges Clemenceau. Már a helyszín kiválasztása, Párizs is jelezte a franciák súlyát a tárgyalások során, és ez a súly a döntésekben is világosan megmutatkozott.

ABLONCZY BALÁZS: A magyar békeszerződést az I. világháborút lezáró Párizs környéki békerendszer részeként kell értelmeznünk. Nemcsak Magyarországról volt itt szó, hanem számos más vesztes államról is: Ausztriáról, Bulgáriáról és természetesen az ősellenségnek, a fő ellenségnek számító Németországról. A német békeszerződést itt, a versailles-i kastély Tükörtermében írták alá 1919. június 28-án. Abban a teremben, amelyben 48 évvel korábban, a francia–porosz háborút lezáró békeszerződés is megszületett...

MARGARET MACMILLAN: Véleményem szerint a személyiségnek ilyen komoly szerepe volt a történelmi folyamatokban. Bár sok bizottság ülésezett és dolgozott Párizsban, a nagy döntéseket a három legjelentősebb szereplő hozta.

A legfontosabb döntéshozó szervezet Négyek Tanácsának nevezték. Ennek tagja volt a Nagy-Britanniát képviselő David Lloyd George, Franciaország nevében Georges Clemenceau, az amerikai Woodrow Wilson és Olaszország részéről Vittorio Emanuele Orlando. Orlando jobbjára csak az országát érintő kérdésekben kért szót. Így hát a legtöbb esetben valóban a Lloyd George, Clemenceau és Wilson hármasa hozott döntéseket. Mindhármuk közös vonása az volt, hogy demokratikus meggyőződésűek voltak, és ezen kívül persze nagyon tehetségesek is.

Woodrow Wilson amerikai elnököt gyakran emlegetik az idealizmus nagy alakjaként. 1919-ben Párizsban világosan kiderült róla, hogy nagyon is érti az erőpolitika nyelvét. Tisztában van a katonai és a gazdasági erők jelentőségével. Sőt azt is pontosan tudja, hogy az Egyesült Államok relatív hatalma egyre növekszik. De Clemenceau-t is fel lehet hozni példaként. Róla tudjuk, hogy Franciaországot igyekezett védelmezni, de azzal is tisztában volt, hogy Franciaország biztonságát – Németországgal szemben – pusztán katonai eszközökkel sohasem fogja tudni garantálni. Tudta, hogy szükséges valamilyen rendszer létrehozása. Valamilyen valóban működő, kollektív struktúra felépítése. Éppen ezért nem ellenezte a Népszövetség felállítását. De a rá jellemző módon úgy fogalmazott, hogy bár nagyon szereti a Népszövetséget, hinni nem hisz benne.

Lloyd George a brit liberális hagyományt képviselte. E mellett pedig – és ezt nem szabad elfelejteni – brit imperialista volt. Tehát szabadelvű nézeteket vallott, és hitt a birodalomban. Sőt elkötelezetten törekedett a Brit Birodalom minél nagyobb mértékű kiterjesztésére. Kifejezetten harcolt például az új területek megszerzéséért, hiszen azok csak növelték a birodalom nagyságát.

ABLONCZY BALÁZS: 1919 augusztusában a Tanácsköztársaság, majd a Peidl-kormány bukása után újra megkezdődtek a béke-előkészületek. Ekkor azonban már nem egy központi helyen, az Iparművészeti Múzeumban dolgoztak a szakértők, hanem a város különböző pontjain: kormányhivatalokban, minisztériumokban stb. szét-szórva. Aminek az volt az oka elsősorban, hogy Budapesten ekkor román megszállás volt, és a román hadsereg valószínűleg mindent megtett volna, ha ismeri a helyeket, hogy akadályozza a magyar előkészületeket. A különböző munkacsoportok közötti kapcsolatot úgy tartotta Teleki Pál, hogy egy konfliktuson cirkált a városban a különböző helyszínek között. Autóját nyilván elkobozták volna a megszálló román hatóságok. 1919. december végén született meg a döntés végül is arról, hogy a magyar delegáció fogadja el a párizsi békekonferencia meghívását, és utazzon ki Párizsba.

ZEIDLER MIKLÓS: Két olyan alkalom is volt, amikor az antant elég világosan tudomására hozta a magyar kormánynak, hogy nagyjából milyen határokat képzel el Magyarország számára. Az egyik ilyen eset 1919. március közepén volt, a második Vyx-jegyzék átadásakor, amely egy olyan határvonalat rögzített, melyről a magyar kormány tagjai sejtették, hogy ez gyakorlatilag a békekonferencián megszületett határ vonalát követi. A másik alkalom 1919 júniusában volt, ez már a Tanácsköztársaság időszakában történt, a második Clemenceau-jegyzék átadása volt, amelyik egy ultimátumban elrendelte a Felvidékre betört magyar csapatoknak a visszavonulását. Ez a jegyzék már fekete-fehéren azt is tartalmazta, hogy azért kell e vonalak mögé vissza-

vonni a magyar csapatokat, mert ezek azok a határvonalak, amelyeket a békekonzferencia megállapított Magyarország számára, és amelyet véglegesnek is tekint. Ezek a szövegek, jegyzékek a politikusok számára ismertek voltak, vagyis legkésőbb 1919 júniusában már lehetett tudni, milyen mértékig terjednek ki a nagyhatalmak területszerző szándékai Magyarországgal szemben. Már 1918 végén megindul a magyar középosztály menekülése Romániából, Csehszlovákiából, Jugoszláviából, illetve Ausztriából. Tulajdonképpen ez a menekültáradat 1924-ig folyamatosan tart. Persze a menekültek derékhada 1918–1921 között érkezik Magyarországra, vagyis a fegyverszüneti periódustól a békeszerződés törvénybeiktatásáig terjedő időben.

ABLONCZY BALÁZS: A budai Sándor-palotában tartott minisztertanácson élénk vita alakul ki arról, hogy mi legyen a követendő magyar stratégia. Számos magyar politikus úgy gondolta, hogy a magyar békedelegációnak már ki sem kell utaznia Párizsba. Apponyi Albert például úgy fogalmazott, biztos információi vannak arról, hogy az antant 1920 tavaszára megszűnik erőtenyezni lenni. Végül, heves vita után, úgy döntöttek, hogy a magyar békedelegáció mégiscsak utazzon el Párizsba. A delegáció 1920. január 4-én, a budapesti Keleti-pályaudvarról útnak is indult...

FRANCOIS BOULET *történész, Saint Germain-en-Laye (Franciaország)*: Amikor 1919 áprilisában meghívják Párizsba az osztrák–magyar delegáltakat, az Osztrák–Magyar Monarchia, mint olyan, már nem létezik. Magyarország viszont nyakig merült egy bolsevik forradalomba. Az osztrák küldöttek elfogadják az invitálást, és 1919. május 14-én megjelennek Saint-Germain-en-Laye-ben, az új osztrák kancellár Karl Renner vezetésével. Azért ő vezette a delegációt, mert az volt a híre, hogy kevésbé ragaszkodik az Anschlusshoz.

ABLONCZY BALÁZS: I. Ferenc reneszánsz kastélyában 1919. szeptember 19-én az osztrák békedelegáció Saint-Germain-en-Lay-ben írta alá a békét. Így az Osztrák–Magyar Monarchia szerencsésebbik fele, Ausztria, csaknem egy évvel előbb jutott békéhez és legalitáshoz.

HORST HASELSTEINER: A békeszerződés aláírásig, a vezető osztrák politikusok még mindig abban bíztak, hogy a határokon, Ausztria javára, lényegesen lehet változtatni. Hogy mire számítottak, miben reménykedtek: Dél-Tirol, a szudétánémet területek s Magyarország nagyobbik része: a Dunántúl. A bécsi kormány előbb Dél-Stájerországról, majd később egész Stájerországról, Görzről (Goriziáról), egész Karintiáról és a németek által lakott Krajnáról ábrándozott. Az azt jelentette volna, hogy Ausztria területe több mint a duplájára nőtt volna. De ez persze nem így alakult, mint Saint-Germain-en-Laye-ben megtudhatta az osztrák delegáció.

MARGARET MACMILLAN: Egészében véve Ausztriával kesztyűs kézzel bántak, először is azért, mert nem sok minden maradt belőle, illetve a megmaradt részekből aligha lehetett volna jóvátételt kicsikarni. Egyébként Ausztria volt az egyetlen legyőzött állam, amely a békekonzferencián területet szerzett: Magyarországtól hozzá csatolták Burgenlandot, azaz a Várvidéket. Ez azért történhetett így, mert az osztrák delegáció nagyon sikeresen érvelt amellelt, hogy ez a tar-

tomány szükséges mind Bécs védelméhez, mind pedig a főváros élelmezéséhez. Hiszen egy gazdag mezőgazdasági vidékről volt szó. Az osztrákok tehát nagyon enyhe feltételekkel és egy apró kis sikerrel távozhattak Saint-Germainből. A magyar szerződés egészen másképp festett. Ebben számos sajátos körülmény játszott szerepet. A Párizsban tárgyaló politikusok közül többen ellenszenvet tápláltak a magyarok iránt. Ők a háború kiobbantásáért is inkább a magyarokra hárították a felelősséget, és az osztrákok szerepét kisebbitették. Közéjük tartozott Lloyd George is, aki kijelentette, hogy a magyarok sokkal inkább akarták a háborút, mint az osztrákok. Ez persze általában így nem állta meg a helyét. De Magyarország kárára vált az is, hogy vagy egy évig nem lehetett aláírnia a szerződést. Elsősorban Kun Béla és kormánya miatt. Egyetlen Párizsba delegált hatalom sem akart akkor egy kommunista rezsimmel tárgyalni. A dél-afrikai külügyminiszter, Smuts tábornok vezette delegáció azzal a benyomással tért vissza Párizsba, hogy nem érdemes Kun Béláékkal tárgyalni sem, nemhogy békét kötni, mivel aligha maradnak sokáig hatalmon. Magyarországon, általában véve, annyira kiismerhetetlen politikai viszonyok uralkodtak, hogy az antant képviselői úgy vélték, ebben a helyzetben nem is nagyon lehetne a magyarokkal békét kötni.

ABLONCZY BALÁZS: A magyar békeszerződés problémája, mondjuk így, tulajdonképpen az volt, hogy a magyar békedelegáció nagyon későn érkezett Párizsba. 1918 októbere óta egyszerűen nem volt olyan kormány, melyet az antant elismert volna tárgyalófélnak. Végül a koalíciós alapon megalakult Huszár-kormány volt az, amelyiknek az antant megadta az agreementet, azt a lehetőséget, hogy elküldje békedelegációját Párizsba.

PETER HASLINGER: Apponyi misszióját sokan úgy értelmezték, hogy az – akaratlanul is – bizonyítéka annak a szándéknak, hogy a magyar politikai elit a békekötés után visszatérjen a háború előtti represszív nemzetiségi politikához. Ráadásul memorandumaiban a magyar küldöttség – újra és újra – lándzsát tört a magyar királyság 1914-es határainak helyreállítása mellett, ezzel tovább erősítve az amúgy is gyanakvó résztvevőkben azt az érzést, hogy valójában az integrális restauráció célja lebeg a magyarok szeme előtt.

ZEIDLER MIKLÓS: Vannak, akik úgy vélik, ha Apponyi helyett egy másik fődelegátust választanak, aki talán kevésbé vörös posztó az antanthatalmak szemében, akinek a németbarátsága talán nem annyira nyilvánvaló, akinek az arisztokratizmusa, XIX. századi megjelenése talán nem annyira penetráns, hanem modernebb, konciliánsabb, esetleg ha az önrendelkezési elvet elfogadó delegátust találnak a magyarok, akkor talán lehetett volna valamilyen területi nyereséget „elkönyvelnie” Magyarországnak. Én nem tartozom azok közé, akik ezen a véleményen vannak, s hozzá kell tennem, hogy maga a békedelegáció sem így gondolta. Lehet persze, hogy saját magukat akarták előre megmenteni a várható kudarc felelősségétől. Mindenesetre már akkor, Apponyi Albert, amikor a Keleti-pályaudvaron elbúcsúznak az kikerkező tömegetől, már akkor azt mondja, hogy semmi jót nem lehet várni a békeszerződéstől, és az a munka, amit ők Párizsban el fognak

végezni, az sokkal inkább bizonyos lelkiismereti tett lesz, morális tett, mint valamiféle védelmi munka Magyarország megőrzése érdekében.

ABLONCZY BALÁZS: A magyar küldöttség összesen 73 főből állt. Ebbe persze már beletartoznak a gépírók, a távírásszok és a diplomaták is. Az utóbbiak között természetesen ott volt gróf Apponyi Albert, aki a magyar politika egyik legnagyobb tekintélyű személyisége volt a századelőn, Teleki Pál és Bethlen István gróf, későbbi miniszterelnökök, Csáky Imre, későbbi külügyminiszter, Popovics Sándor, a Nemzeti Bank későbbi első elnöke, Lersch Vilmos, aki gazdaságpolitikai ügyekkel foglalkozott és Somssich László, aki a nagybirtok képviselőjeként és mezőgazdasági szakértőként vett részt a munkában.

A Château de Madrid, illetve régebbi nevén, a Hotel Château de Madrid épületében levő szállóban szállásolták el a magyar béke delegáció 73 tagját 1920 januárjában. Gyakorlatilag internálták őket, nem hagyhatták el az épületet, illetve Neuilly község területét. A közeli Bois de Boulogne-ban, a boulognei erdőben sétálhattak szoros rendőri felügyelet mellett. 1920. január 15-én itt, a francia Külügyminisztérium Szajna-parti épületében, az ún. Vörös-szalomban vette át a magyar béke delegáció a már írásba foglalt békefeltételeket.

ZEIDLER MIKÓS: Az kétségtelen, hogy valódi megdöbbenést okozott a küldöttség számára a magyar határvonal, amelyet itt ismer meg hivatalosan is a küldöttség.

ABLONCZY BALÁZS: Apponyit a teremben Lloyd George brit és Georges Clemenceau miniszterelnök várta, valamint Welles amerikai és Macui japán nagykövet. Bemutatták neki a magyar békeszerződés előzetes feltételeit, amelyekre másnap, január 16-án Apponyi egy hosszú beszédben válaszolhatott. Szónoklata, melyet franciául és kisebb részben angolul és olaszul adott elő, nem volt klasszikus védőbeszéd a magyar nemzetiségpolitika mellett, főként jogi, történeti érvelést használt, ugyanakkor nélkülözte a stratégiai, illetve az etnikai érveket.

ZEIDLER MIKLÓS: Apponyi támadta a békeszerződés tervezetét, és tényleg átfogó kritikát gyakorolt fölötte. Az az ajánlat pedig, amelyet a magyar békeszerződéssel szemben megfogalmazott, gyakorlatilag a népszavazási elvnek az érvényesítése volt, ugyanis minden elcsatolt magyar területre népszavazást kért. Emellett azonban használta azokat az érveket is, amelyek az integritás fönntartását szolgálták, amelyek több mint tízmillió nem magyar nemzetiségű állampolgárt tartottak volna Magyarországon keretein belül.

ORMOS MÁRIA: A magyarok időt kaptak arra, hogy a válaszukat prezentálják. Budapesten megcsinálják ezeket a válaszpapírokat, iratokat, de akkor már nincs békekonferencia. Következésképpen úgy áll a helyzet, hogy a békekonferencia a saját maga által el nem intézett ügyek további kezelése érdekében lábra állította a Nagykövetség Konferenciáját, amelyet később a Nagykövetség Tanácsának neveznek. Ide utalják a magyar ügyet. Ekkor a magyar kormány kéri, hogy ne tessék ezt velünk csinálni, mi tudunk arról, hogy lesz Londonban egy nagyhatalmi konferencia más ügyekről, tessenek szívesek lenni annak a napirendjére venni a magyar ügyet. És ez megtörténik.

ABLONCZY BALÁZS: Ez mikor van?

ORMOS MÁRIA: Ekkor 1920. március elejét, első napjait írjuk. Így Londonban zárul le az ügy, nem Párizsban. És itt történik meg, miután már megkapták a magyar válaszokat – Apponyinak ismét van egy előterjesztése. Ebben szerepel az a mondat, amelyet többen szoktak idézni; „...hogyan itt emberek százazreit úgy terelik egyik országból a másikba, mint a marhát az akolba...”, és a jelenlevők közül két miniszterelnök: Lloyd George és az új olasz miniszterelnök, Francesco Nitti óvást emel az eredeti békeszerződés szövegével szembe. Lloyd George általános értelemben azt mondja, hogy ezt felül kell vizsgálni, ez képtelenség, itt emberek millióiról van szó. Nitti pedig elsősorban a déli határ revízióját szeretné elérni. A három aláíró közül kettő úgy látja, hogy ez képtelenség, és mégsem történik semmi. Ami Nittit illeti, a saját külügyminisztériuma és több követ lázad fel ellene elsősorban a román érdekek védelme miatt. Ennél kacifántosabb valószínűleg az angol történet. Ugyanis itt azt lehet tudni, hogy a külügyminiszter, Carson figyelmezteti a főnököt, hogy de uram, azt a szöveget már alá tetszett egyszer írni nem egészen egy évvel ezelőtt.

HORNYÁK ÁRPÁD: Magyarország vonatkozásában a brit politika nem képviselt egységes nézetet, eltérés mutatkozott Lloyd George miniszterelnök, illetve a Foreign Office képviselői között. Miután az Osztrák–Magyar Monarchiát leírták, szerepét valakivel be kellett tölteni. Az új angol miniszterelnök, Arthur Balfour 1920 februárjában tartott parlamenti beszédében is utalt arra, amikor szóba került, hogy Magyarországgal szemben milyen igazságtalan határokat vonnak, hogy a brit politika szempontjából sokkal fontosabb, sokkal nagyobb garanciát jelent egy 40 milliós tömböt képviselő szláv–román egység, mint egy hét vagy akár tízmilliós magyar tömb.

ROMSICS IGNÁC: Minden mérvadó, tekintélyes akkori politikus, Horthytól elkezdve Andrássyn, Apponyin át Bethlenig és Telekiig, egyértelműen azt az álláspontot képviselték, hogy alá kell írunk, nem tehetünk mást, de jeleznünk kell – és ezt jelezték is –, hogy ez kényszer hatására született aláírás, és a továbbiakban Magyarország mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy ezeket a döntéseket megváltoztassa.

ABLONCZY BALÁZS: 1920. május–júniusában fölvetődött Budapesten, hogy esetleg ne írjuk alá a békét? Melyek voltak az ellenérvék, és melyek voltak érvek?

ORMOS MÁRIA: Tulajdonképpen ellenérveket ugye nem nehéz találni, azt mindenki föl tudta sorolni reggeltől estig. Mert ekkora vérveszteség, ekkor területi veszteség, ekkora lakossági veszteség, a gazdaság tönkremenése – mindent el lehetett mondani, ezer érv volt mellette. Nem csoda, hogy Apponyi és az egész delegáció le is mond. Ezek után elkezdődik a keresgélés, kit találjunk, aki aláír? Mert ugyanakkor a politikában mindig van annyi ráció, hogy megértse, hogy az aláírás nélkül marad a blokád, nem számíthatunk semmiféle segítségre. Ez már önmagában véve éppen elegendő. Tehát minden amellettszól, bármilyen keserves – mégis alá kell írni.

ABLONCZY BALÁZS: Egy évtizedek óta tartó félreértést kell megcáfolni. A Nagy Trianon-palota az a hely, ahol 1920. június 4-én aláírták a Magyarországot felszabdáló békeszerződést. A palotát XIV. Lajos építtette 1670 és 1687 között családja, illetve számos szeretője számára. Először delfti fajansszal borították a falakat, ezek azonban hamar tönkrementek, ezért 1687 után márvánnyal borították a külső kollonádokat. Ezért egy időben Márvány Trianonnak is hívták az épületet. Az épületet Jules Hardouin Mansard, a manzárd szó névadója tervezte. Híres építész a maga korában, akinek a működéséhez fűződik Versailles szinte egész építészeti megtervezése.

A Nagy Trianon-palota ún. Cotelle termében vagy Cotelle galériában 1920. június 4-én, délután fél öt körül aláírták a magyar békeszerződést. A terem Jean Cotelle festőművész és társainak 24 darabból álló, nagyméretű, a versailles-i életet bemutató festményéről kapta a nevét. Ebben a teremben írta alá a magyar békeszerződést Drasche–Lázár Alfréd külügyminisztériumi főtitkár és Benárd Ágoston munkaügyi- és népjóléti miniszter. Azért ők, mert más magyar politikus nem vállalta a békeszerződés aláírását azzal, hogy az az ő politikai halálát jelentené. A delegátusok és a magyar delegáció mellett jelen volt a román, a csehszlovák és a jugoszláv békedelegáció, Ferdinand Foch marsall, a szövetséges erők főparancsnoka, Franchet d'Esperey tábornok, a volt francia balkáni hadsereg főparancsnoka, az udinei herceg, a görög király és Alexandre Millerand francia miniszterelnök, aki ekkor már felváltotta Georges Clemenceau-t, ő volt a békekonferencia elnöke.

Mit jelentett Trianon? Magyarországnak fájdalmas trauma, amelynek egyes elemei ma is hatnak a határon túli magyar kisebbségek miatt. De mi volt Romániának? A nemzeti álom beteljesülése? Felszabadulás vagy egy mérgezett gyümölcs sok ellenséges nemzetiségivel?

TRAIAN SANDU *történész, Párizs (Franciaország)*: Mindez egyszerre. Természetesen van egy eufória az elején mindenütt az országban, majd szemügyre véve a helyzetet, rá kell jönni, hogy kezelni kell Erdély speciális helyzetét. Itt pedig megnő a kisebbségek szerepe. A magyarok Erdély társadalmában, számarányuknál fogva, nagyon jelentős helyet foglalnak el – persze vannak németek is, akik azonban nincsenek közvetlen területi kapcsolatban Németországgal, és vannak természetesen zsidók is. Az eufória után pedig rögtön jelentkeznek az első gondok a kisebbségekkel. De nemcsak velük, hanem az erdélyi románokkal is. Gondoljunk csak Juliú Maniura és politikájára, egész pályafutására. Tehát Erdély nem pusztán magyar–román viszonylatban volt nehéz falat, hanem az integrációban gyakran felmerültek román–román ellentétek a román–erdélyi viszony mellett.

EVA IRMANOVA: Az teljesen nyilvánvaló, hogy a területi kérdés tekintetében az I. világháborút lezáró békeszerződések közül a trianoni volt a legigazságtalanabb. Másfelől viszont tudni kell, hogy Csehszlovákia számára a versailles-i béke jelentette az állami lét alapját. Ez a kétféle megközelítés nyilvánvalóan ellentétes egymással. A cseh oldalon is tudatosítani kellene azonban, hogy a magyarok számára mennyire elfogadhatatlan volt a versailles-i békerendszer és Trianon, dacára annak, hogy megváltoztathatatlan. Azt hiszem, magyar részről sokkal inkább

megértik a trianoni döntés okait, miközben változatlanul tudatában vannak annak, hogy mekkora szerencsétlenség volt, és nem lehet változtatni rajta, mint a csehek.

ABLONCZY BALÁZS: Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia és tulajdonképpen még Ausztria is nyertesei voltak ennek a békeszerződésnek, hiszen jelentős magyar területeket szereztek meg. Önmagában Erdély nagyobb volt, mint a maradék Magyarország a maga 102 ezer négyzetkilométerével. Nemcsak területről és emberekről beszélünk ugyanakkor, hanem ásványkincsekről, iparról és kereskedelemről vagy éppen vasútvonalakról is. Ez hatalmas veszteséget okozott Magyarországnak, amelynek a következményeit gyakorlatilag a két világháború közötti időszakban az ország nem tudta kiheverni. Az utódállamok abban nagyjából egységesek voltak, hogy a területükön visszamaradt, kb. 3 milliónyi magyart gyanakvással vagy éppen ellenségesen kezelték. Legyen szó a demokratikus közélettel és demokratikus kormányzással rendelkező Csehszlovákiáról vagy a féldiktatoriter, féldiktatórikus berendezkedésű Romániáról, vagy Jugoszláviáról. Ezeknek a kisebbségeknek a helyzete valószínűleg rosszabb lett, mint a román vagy a szerb kisebbség helyzete volt 1920 előtt Magyarországon. Ugyanakkor azonban azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ezen országok számára a trianoni döntés a felszabadulást hozta, és sokuknak a saját, modern állam megteremtését jelentette a XX. század elején.

Cséplés, 1954